

کوردو ریکخستنه وهی سوپای عێراق

15-06-2020

نووسه ره گان

ناوه ندی لیکۆلینه وهی رووداو

گورتە : له رۆژانی رابردوودا حکومهتی عێراق فەریق روکن عەبدولئەمیر رهشید یاره لّای له شوینی عوسمان غانمی وهک سهروکی ئه رکانی سوپا راسپارد. ئه مه ش جارێکی دیکه سه رنج بۆ سه ر پێشیلکردنی ریکاره ده ستوورییه گانی دیاریکردنی فه رمانده گانی سوپا راده کێشیت که له عێراقدا خه ریکه ده بیته باو.

د.ههلمەت غەرىب-

راوئىكار لە ناوەندى لىكۆلىنەوێ رۆدوا

دەستپىك

لە رۆژانى رابردوودا حكومەتى عێراق فەرىق روكن عەبدولتەمىر رەشىد يارەللى لە شوێنى عوسمان غانمى وەك سەرۆكى ئەركانى سوپا راسپارد. ئەمەش جارىكى دىكە سەرنج بۆ سەر پيشىلكردنى ريكاره دەستورىيەكانى ديارىكردنى فەرماندەكانى سوپا رادەكيشيت كە لە عێراقدا خەرىكە دەبێتە باو.

لەدواى 2005 و نوسینەوێ دەستور، لەچەند قۇناغىكى جياوازدا، فەرماندە سەربازىيەكان لەدەرەوێ بنەما دەستورىيەكان دامەزرێناون و لە جياتى ريكاره دەستورىيەكان بە وەكالت دانراون و ئەمەش زياتر بۆ بەدیهينانى ئامانجى سياسى بوو كە دەتوانيت مەترسى بۆسەر سىستەم و ئەو بەهاينەى درووستبكات كە عێراقى دواى 2003ى لەسەر بنیات نراو. سوپا گرنگترين كۆلەكەى دەولەتە بۆ مانەو و ئامرازى بەرگرىكردنە لەبەها بالاكانى دەولەت، هەربۆيە، زۆربەى دەولەتان بيجگە لەوانەى تۆتاليتار و دىكتاتۆرىن، هەولەدەن سوپا لە هەموو مەملەتيەكى نۆخۆيى بەدووور بگرن. ئەم پەرنسيپە وەك تيكست لە بالاترين ياساى دەولەتدا كە دەستورە جىي بۆكارەوتەو بەلام، لەرووى كردارىيەو زۆرجار، سوپا بۆ ئامانجى سياسى و يەكلاكردنەوێ مەملەتيى سياسى بەكارهاتوو.

يەكەم: هەلويستى دەستورى عێراقى

بە پى برگەى پينجەم لە مادەى (61) دەستورى فیدرالى يەكێك لە تايبەتمەنديەكانى ئەنجومەنى نوێنەران بریتىيە لە رەزامەندى دەپرىن لەسەر دامەزراندنى فەرماندەكانى سوپا لەوانە سەرۆكى ئەركانى سوپا و يارىدەدەرەكانى و فەرماندەى فیرقەكان بەسەرەو و سەرۆكى دامەزراوێ هەوالگى ئەویش لەسەر پيشنيارى ئەنجومەنى وەزيران. بەلام لەدواى 2006و تا ئىستا تەواو فەرماندە سەربازىيەكان كە دەستور ديارى كردووە رەزامەندى پەرلەمانيان بۆ وەرنەگىراو و زۆربەى پۆستەكانى وەزارەتى بەرگرى عێراق جگە لە وەزیر، بە وەكالت بەرپۆەبراون و لە جياتى ريكاره دەستورىيەكان، لەرپى "دانان بە وەكالت" كە بە واتايەك پشنگويخستنى پەرلەمانە دانراون. هۆكارى ئەم بابەتەش بۆ ئەو تىروانىيە تۆتاليتارىيە دەگەرێتەو كە دەپۆە هەميشە سوپا وەك ئامرازىكى سياسى بۆ يەكلاكردنەوێ مەملەتيىكان بەكاربهێنرێت. عەرپابى ئەم بىرو تىروانىيە نۆرى مالكى سەرۆكۆەزيرانى پيشوترى عێراق بوو. سەربارى ئەوێ كە رەزامەندى پەرلەمان لەرووى دەستورىيەو بەندە بە رەچاوكردنى مادەى (9) دەستور كە جەخت لە هاوسەنگى و نوێنەراپەتى پىكهاەكانى كۆمەلگای عێراقى لەناو سوپا دەكاتەو كە دەبێتە رىگرى لە سەرۆكۆەزيران لەوێ كە بە خراپى سوپا بەكار بێنيت، هەميشە سەرۆكۆەزیرەكانى عێراق خۆيان لە دامەزراندنى فەرماندەكانى سوپا بە شىوێيەكى فەرمى لەرپگەى پەرلەمانەو بەدووورگرتو. سەرۆكۆەزيرانى ئىستای عێراق چوارسال سەرۆكى دامەزراوێ هەوالگى بوو بۆ ئەوێ رەزامەندى پەرلەمانى لەسەر بێت ئەمانە هەموو سەرپنچە بۆ دەستورى عێراق و دەبێت كۆتايى بە دامەزراندنى فەرماندەكانى سوپا بە شىوێ وەكالت بێت و پۆستە ئەندامانى ئەنجومەنى نوێنەران ئەو سەرپنچەي سەرۆكۆەزیرەكان بۆ دەستور راست بكەنەو، بەتايبەت كە ئىستا دەرەفتىكى لەبار بۆ چاكسازى و رىكخستەوێ دامەزراوكانى دەولەت هاتۆتە گۆرئ.

دووهم: كورد وچۆنەتى رىكخستەوێ يەكە سەربازىيەكان

عێراق پيش هاتن و دەستبەسەراگرتنى نيوى خاكى لەلايەن داعشەو خاوەنى 21 فیرقەى سەربازى بوو. تارادەپەكى كەم كورد و پىكهاەكانى دىكە پىگەيەكيان تیدا هەبوو. لەنۆ ئەو 21 فیرقەيەدا، 2 لەفەرماندەى فیرقەكان لە نەتەوێ كورد بوون، جگە لەوێ سەرۆكى ئەركانى سوپا و دامەزراوێ هەوالگى و ئەمنى نەيى وەزارەتى بەرگرىش كوردبوون بەلام ئىستا، پىگەى كورد لە سوپادا تەواو لاوازە. بەجۆرێك ئىستا لەكوێ 21 فەرماندەى فیرقە لە سوپادا يەك كوردى تىدايە كە فەرماندەى فیرقەى (20)ە لەنەينەوا سەربارى ئەوێش لەكوێ (7) فەرماندەيى ئۆپەراسيۆن لە عىراقدا هېچ يەكێيان كورد نين لە (80) ليوا لەناو فەرماندەى فیرقەكاندا تەنها پينجيان كوردن لەناو فەرماندەى ئۆپەراسيۆنەكاندا تەنها يەك كورد پۆستى فەرماندەى فەوجى هەيە لە فەرماندەى ئۆپەراسيۆنەكانى نەينەواو هەرحيش تايبەت بێت بە ناو ديوانى وەزارەتى بەرگرى ئەوێ يارىدەدەرى سەرۆكى ئەركان بۆ مەشق و راھينان لەنەتەوێ كوردە و هەروەها بەرپۆەبەرى هەوالگى و ئاسايىش سەربازى لەناو وەزارەتى بەرگرىش بەپەلى ليوا كوردە، تەواو پۆستەكانى كورد لەسوپادا بریتى بوون لەمانە هەمووشيان بەوەكالت دانراون كە دەكاتە رىژەى 2% كەمتر. ئەمە لەكاتىكدا لەسەرەتاي

دروستکردنهوې سوپادا كورد پېښه په كې باشى تېدا هه بوو زور پوښتى هه ستياړ وگړنگ به ده ستى كوردوهو بوو به لام (حه يدەر عه بادى) سه رو كوه زيرانى پېشووترى عېراق ته و پوستانه ي به فهرانده ي عه رهبى شيعه پر كردهو و پېښهاته ي كوردى لى دوورخسته وه.

په كېكى ديكه له گرته كانى سوپا مه سه له ي دهمه زراندى فهرانده ي ئوپه راسيونه سه ربازيه كانه كه بو په كه مجار (نورى مالكى) سه رو كوه زيرانى پېشووتر ده ستيپيكر، تهويش له پېناو ده سته سه راگرتنى ده سته لاتی مه دهنى پاريزگان، فهرانده يي ئوپه راسيونه كانى به شيوه ي سه ربه خو دروستكر و هك فهرانده يي ئوپه راسيونى (ديجله) و له چوارچيوه ي هه ر پاريزگايه كيشدا فهرانده ي ئوپه راسيونى دروست كرد، ته مه دوزينه وه ي چوارچيوه يه كى نامو ناپاسايى و ناده ستوورى بوو بو پېښهاته ي سوپا وده رفه تى زياترى بو ره خساند تا به ته واوى ده ست به سه ر پاريزگاندا بگريت و ده سته لاتی مه دهنيش تا راده يه ك له ئيداره ي شاره كان وه ربگريته وه. له سه رده مى (حه يدەر عه بادى) دا كو مه لى فهرانده ي ئوپه راسيونى ديكه ش دامه زران و ئيستا كار گه يشتو ته ته وه ي كه شيوازي ريخستنى په كه سه ربازيه كانى سوپا ته واو ناده ستووريه . بونموونه فهرانده ي ئوپه راسيونه كانى كه ركوك ده سته لاتی ته مى ته واوى پاريزگايه لايه و پاريزگار كه سه رو كى ليژنه ي ته منيه هېچ ده سته لاتیكى نيه به سه ر ته و كارانه ي كه سوپا ده يكات. فهرانده ي ئوپه راسيونه كانى سه لاهه دين ته واوى پاريزگا و په كه كارگريه يه كانى له به رپوه بردنى پلانى ته مى شاره كه دا بى ده سته لات كردوه، بويه ده بېت ته م باره سه ربازيه ي كه به ئامانجى له باربردنى ده سته لاتی مه دهنى شاره كان دروست بووه كو تابى پيپيت و سوپا له سه ر ديسپلينيكى سه ربازي ستاندار ريگ بخريته وه و هه موو فهرانده كانيش به فهرمى له ريگه ي ته نجومه نى نوينه رانه وه دابمه زرين وهك چون ده ستوور دايناه.

ته نجام

ته گه ر سوپا عېراق له سه ر بنه ماي ديسپلينيكى سه ربازي ستاندارد ريكنه خريته وه و له ململاننى سياسيه ئيوخوييه كان به دوور نه گيريت وره چاوى به شدارى پېښهاته كان له ريخستنى سوپادا نه كريت و هه موو فهرانده بالاكان ملكه چى چاوديرى په رله مان نه بن و به شيوه يكى فهرمى دانه مه زرين و نوينه رايه تى ته واوى پېښهاته كانى ولاتى تيدا نه بېت وهك ته وه ي ماده ي (9) ى ده ستوور جه ختى له سه ر ده كاته وه، دوورنیه بېته وه به ئامرازى سه ركوتكردى سياسى و له ململاننىكا به كار به يئريت كه ته مه ش مائويرانى ديكه به دواى خويدا ده هينيت و عېراق وهك ده ولت له ليواى كه وتنيكى حه تمى نزيك ده كاته وه.